

**Závěrečná zpráva
k projektu programu MS za r. 2005 – 2007 včetně průběžné
zprávy za rok 2007**

Číslo projektu:
1J057/05-DP1

Doba řešení:
– 31.12.2007

Číslo smlouvy:
187/057/05-1

Název projektu:

**Mezinárodní migrace a nelegální pracovní aktivity migrantů
v Česku v širším evropském kontextu**

Řešitel:

Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc., Přírodovědecká fakulta UK v Praze

Členové řešitelského kolektivu:

**Doc. RNDr. Z. Čermák, CSc., Doc. RNDr. D. Džúrová, CSc., RNDr. E. Janská, Ph.D.,
Mgr. D. Čermáková, Mgr. L. Lachmanová – Přírodovědecká fakulta UK v Praze,
Dr. A. Baršová – Úřad vlády ČR**

Garant:

Ing. L. Svobodová, Výzkumný ústav bezpečnosti práce

	Str.
Obsah	2
Souhrn	3
Anotace	3
Klíčová slova	3
1. Úvod	3
2. Cíl projektu	4
2.1 Cíl řešení v roce 2007	5
3. Výsledky a výstupy projektu	5
3.1 Výsledky a výstupy v roce 2007 (včetně použitých metod)	6
3.2 Mezinárodní spolupráce	9
3.3 Souhrn aktivit (2005 – 2007)	9
3.3.1 Monografie	10
3.3.2 Přehled již publikovaných článků	12
3.3.3 Přehled článků v tisku nebo v recenzním řízení	12
3.3.4 Vystoupení na konferenci včetně textového příspěvku (dostupné na internetu)	13
3.3.5 Prezentace příspěvků („power-point“) na konferencích	13
3.3.6 Odborné přednášky	14
3.3.7 Aplikace poznatků ve výuce	15
3.3.8 Popularizace a reflexe projektu (výběr)	15
4. Hlavní zjištěné poznatky a doporučení	15
5. Závěr	22
Přílohy	
Č. 1	Vyúčtování vynaložených nákladů na řešení
Č. 2	Výstupy projektu

Souhrn

V současnosti zprávy o nelegální migraci a nelegálních pracovních aktivitách cizinců přitahují obecně velkou pozornost. Jelikož fenomén nelegální migrace a nelegálních aktivit cizinců nemůže být ze samotné podstaty těchto jevů přesně měřen a primární zdroje dat/informací jsou těžko dosažitelné, řešení tohoto fenoménu bylo zatím z velké míry ponecháno pouze spíše na „represivních složkách“ – systematický výzkum tohoto tématu celosvětově a v Evropě zvláště je zatím opravdu výjimečný. Obecný nedostatek empirických i teoreticky laděných analýz a studií je neuspokojivý zvláště proto, že samotná ilegální migrace a s ní spojené zaměstnanecké a podnikatelské aktivity mají významný dopad zejména na sociální, ekonomické a politické struktury – a to jak v rámci samotné skupiny migrantů/imigrantů tak na majoritní populaci. Hlavním cílem tohoto projektu je poznání charakteru struktur a dynamiky ilegálních ekonomických aktivit imigrantů v Česku (přičemž určité rysy jsou srovnány se situací v Rakousku a Maďarsku, kde paralelně jsou řešeny podobné projekty). Výzkum se soustředil na několik hlavních tematických bloků: existující data kvantifikující daný fenomén, metodika zjišťování daných dat, role vnějších a vnitřních faktorů ovlivňujících fungování nelegálních ekonomických aktivit migrantů, životní podmínky nelegálních migrantů a vliv opatření migrační a široce pojaté sociální politiky na ekonomické aktivity imigrantů a opačně, dopady ilegálních aktivit imigrantů na rozličné sociální substrukтуры státu. Posledním cílem je nastínění možné budoucí situace na poli ilegální migrace a nelegálních ekonomických aktivit cizinců jak v Česku tak v širší evropské perspektivě.

Anotace

Poznání charakteru struktur a dynamiky ilegálních ekonomických aktivit migrantů v Česku i v širším evropském kontextu. Poodhalení podmíněností daného procesu a návrhy možných metodických a legislativních úprav vedoucích k celkovému zlepšení situace na daném poli.

Klíčová slova

Nelegální migranti, ekonomické aktivity, Česko (Rakousko, Maďarsko), statistika a legislativa pracovních aktivit migrantů.

1. Úvod

Projekt „Mezinárodní migrace a nelegální pracovní aktivity migrantů v Česku v širším evropském kontextu“ vychází z definovaných klíčových výzkumných směrů Národního programu výzkumu – tématického programu TP-5 „Moderní společnost a její proměny“. Specificky se jedná o oblast TP5-DP1 Výkonově orientovaná, bezpečná, evropsky orientovaná společnost a její mezinárodní vazby – Mezinárodní integrace a globalizace (s přesahem však i do TP5-DP2 – Sociální soudržnost, sociální diferenciacie a národní identita – Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti). Význam projektu plyne z jeho zadání, které reflektuje důležitost fenoménu nelegálních ekonomických aktivit imigrantů jak z hlediska kvantitativního (vysoké počty nelegálních imigrantů na území Česka), tak kvalitativního (schopnost významně ovlivňovat rozličné společenské struktury jako např. politickou, ekonomickou, sociální, kulturní i „psychologickou“).

Projekt má povahu jak teoretického (základního) tak aplikovaného výzkumu. Výsledky tedy vyústí i do praktické roviny (konkrétní doporučení pro legislativu i praxi). Tato doporučení budou činěna v širších souvislostech vlastně celoevropské migrační reality. Projekt mimo jiné přispěje k naplnění jednoho z šesti definovaných základních cílů české migrační politiky, kterým je boj s ilegální migrací. Pomůže poodhalit, kdo (s jakými socioekonomickými a demografickými charakteristikami) z cizinců dnes operuje ilegálně na českém trhu práce, proč přišel, jak se chová a patrně bude dále chovat a jaké mechanismy využívá při svých aktivitách a jaké to má dopady na českou společnost. Současně s tím bude na druhé straně věnována pozornost také tomu, jak dané regulace a opatření mohou ovlivnit stav a struktury ekonomických ilegálních imigrantů. V praktické rovině má projekt též na domácí scéně vyjasnit roli jednotlivých řídicích, resp. koordinačních aktérů daného procesu (zejména rezorty MV, MPSV, MPO), přispět k další harmonizaci na tomto poli.

Důležitou rovinou projektu je také komparativní dimenze, kdy nejenom výsledky, ale i mnohé přístupy během probíhajících výzkumných prací jsou diskutovány s rakouskými (zejména Michael Jandl, Veronika Bilger, Sandra Gendera, Christina Hollomey) a maďarskými (především Judit Juhász) kolegy, kteří paralelně pracují na projektech s podobným zadáním a výzkumnými cíli. Výhody spočívají ve vzájemné konfrontaci a obohacování pohledů, v rozšiřování a prohlubování vzájemných kontaktů i práci na společných či vzájemně

doplňujících se výstupech – již uskutečňované, ale též plánované publikace v zahraničním prestižním odborném tisku.

2. Cíl projektu

Hlavním cílem projektu je zaplnit prázdné místo na poli poznání ilegální migrace a ilegálních ekonomických aktivit cizinců na národní i mezinárodní úrovni, diskutovat možné změny migrační situace i v charakteristikách a chování ekonomických aktivit ilegálních migrantů, analyzovat vliv a dopady těchto změn ve světle harmonizace migračních politik na evropské úrovni, ale rovněž ve světle rozdílů a dopadů odlišných situací a zkušeností v dané oblasti v určitých specifických směrech v České republice. Hlavním prostředkem k dosažení daných cílů je provedení empirického šetření v komparativní perspektivě, avšak se zvláštním důrazem na předpokládaná specifika migrační reality Česka.

2.1. Cíl řešení v roce 2007

Ve třetím roce řešení projektu byly stanoveny následující cíle: druhé kolo interview s imigranty/zaměstnavateli (vzorek cca 100 respondentů v dalších městech a oblastech Česka), zpracování dat, sumarizace výsledků včetně doporučení pro zlepšení politik a praxe, vypracování celkové závěrečné zprávy, samostatná publikace v češtině.

3. Výsledky a výstupy projektu

Výsledky projektu měly přinést odpovědi na definované výzkumné otázky (viz cíle, hypotézy a výzkumné otázky v původním projektu) a měly vyústit do několika hlavních forem výstupů: Z hlediska základního výzkumu a obohacení poznání v rovině teoretické jsou výsledky zpracovány ve formě dílčích vědeckých příspěvků, publikovaných v domácím a zahraničním odborném tisku – jde především o pokus o komplexní mapování zkoumaného fenoménu v Česku, mechanismů jeho fungování, jeho „vnitřních i vnějších“ podmíněností a dynamiky apod. (blíže viz seznam již publikovaných nebo do tisku připravených příspěvků). Jeden z výstupů – Výsledky Delfy šetření českých migračních expertů (viz níže - příspěvek Drbohlav, D., Lachmanová, L.) je zaměřen na diskusi otázek relevantních zejména migrační legislativě a praxi a mimo jiné doporučuje praktická a legislativní opatření, která by mohla přispět k řešení a vylepšení situace na daném poli nelegálních ekonomických aktivit migrantů

v Česku. Finálními a „komplexními“ výstupy projektu shrnujícími mnohé výsledky výzkumného úsilí jsou dvě do tisku připravené monografie, které vyjdou v průběhu roku 2008. Prvá monografie vyjde v češtině (Drbohlav, D. (ed.): Nelegální ekonomické aktivity migrantů; Česko v evropském kontextu) ve spolupráci s P3K Publisher vydá Karolinum a přináší komplexní pohled na řešenou problematiku pro českého čtenáře. Obsahuje jak hlavní výsledky hlavních empirických šetření projektu, tak celou tematiku zasadí do širších společensko-ekonomických souvislostí. Rovněž tak obohacuje pohledy o komparaci se situací ve vybraných okolních zemích EU (Rakousko, Maďarsko) i tzv. třetích zemích (Ukrajina, Moldavsko). Autorskou účast přislíbila a naplnila řada domácích i zahraničních expertů z řad akademické obce, vládního i nevládního sektoru i mezinárodních organizací. Druhá monografie je v angličtině (Migrants' Irregular Economic Activities and Transit Migration in the Czech Republic) a vyjde jako samostatný Working Paper pod hlavičkou Mezinárodní organizace práce (ILO) v Ženevě (blíže viz níže). Zachycuje hlavní výsledky empirických výzkumů projektu, přičemž odráží různé roviny výzkumu - ať již z hlediska použitých metod (kvalitativní versus kvantitativní), tak i různých cílových skupin (migrační experti versus samotní nelegální migranti).

3. 1. Výsledky a výstupy v roce 2007 (včetně použitých metod)

V souladu se schváleným projektem a daným harmonogramem prací byly všechny deklarované činnosti a úkoly v roce 2007 řešitelským týmem splněny (specifikace – viz níže). Nepodstatně snížený vzorek respondentů druhého kola dotazníkového šetření byl kompenzován navíc (proti původnímu plánu) uskutečněnými výzkumnými a organizačními aktivitami – jde zejména o provedení dotazníkového šetření pracovníků okresních pracovních úřadů a živnostenských úřadů, terénní výzkum počtu cizinců bydlících ve vybraných částech Prahy a rozvinutí kontaktů se zahraničními experty ze třetích zemí – Ukrajiny a Moldavska.

Výzkumný tým pracoval systematicky a kromě mnoha individuálních neformálních diskusí se v roce 2007 celkem jedenáctkrát sešel na společné poradě (viz též www.geography.cz/illegal.htm). Jeho činnost byla koncentrována do tří typů výzkumných aktivit. Konkrétně bylo realizováno:

1. Dotazníkové šetření pro dvě komunity respondentů – imigranty (a) zaměstnance z post-sovětských zemí a zaměstnance a podnikatele z Vietnamu ve vybraných

regionech Česka v období dubna až října 2007 (zejména na Plzeňsku, Chebsku, Českobudějovicku, Liberecku, Náchodsku, Brněnsku, Olomoucku a Ostravsku). Celkem bylo úspěšně kontaktováno 80 respondentů, z toho 51 Ukrajinců, 8 Rusů, 4 Bělorusové, 3 Moldavani a 14 Vietnamců. Celkově však bylo kontaktováno mnohem více respondentů, přičemž dotazník vyplnilo 115 respondentů. Z nich však 35 (od 24 Postsovětů a 11 Vietnamců) nemohlo být do výzkumu zařazeno z důvodů nenaplnění některé z klíčových podmínek, které opravňovaly ke vstupu do finálního souboru – šlo zejména o nevyjasnění legality resp. nelegality pobytu a/nebo ekonomické činnosti. Výběr byl „účelový“ a byl realizován pomocí vybraných prostředníků ať již z řad dané imigrační skupiny nebo z řad českých občanů (zejména reprezentantů nevládního sektoru), kteří byli obvykle s migranty v pravidelném a někdy i těsném kontaktu. Někde se do výzkumu zapojili další respondenti, a to prostřednictvím kontaktů na již do výzkumu zapojené migranty (aplikace „snow ball“ metody). V projektu uvažovaná kvóta cca 100 respondentů nebyla úplně splněna, což však nijak nenarušilo průběh ani dosažené výsledky. Důvodem úplného nenaplnění zamýšlené kvóty byla jak již zmíněná obtížnost přesnější specifikace legálního/nelegálního statusu u řady respondentů, tak obecně extrémní uzavřenost obou imigračních komunit umocněná obavami o možný postih z důvodů rozličných provinění proti pravidlům a zákonům. Přitom je třeba poznamenat, že členové týmu i vyhledání prostředníci věnovali výzkumu maximální úsilí. Je jisté, že bez pomoci prostředníků, kteří často využili své dlouhodobější kontakty s danými respondenty, by nikdy šetření tohoto typu nemohlo být provedeno. Dotazníky měly českou, ruskou a vietnamskou mutaci. Standardizovaný dotazník byl vyplněn buď v rámci („face-to-face“) rozhovoru s respondentem nebo byl vyplněn respondentem samostatně a poté odevzdán.

Dále byl původní projekt řešení obohacen dvěma následujícími šetřeními.

2. Proběhlo anketární šetření úřadů práce a živnostenských úřadů (formou krátkých dotazníků v červnu a červenci 2007). Anketa oslovila 77 (okresních) úřadů práce a 72 vybraných živnostenských úřadů (*de facto* úřadů lokalizovaných v bývalých okresních městech, respondenti měli své odpovědi vztahovat ke svému správnímu obvodu, nebylo-li stanoveno jinak). Vybrané úřady (resp. jejich ředitelé) byly osloveny elektronickou poštou. Cílem šetření bylo získat „lokální“ informace o problematice ekonomických aktivit cizinců, které nejsou v souladu se zákonem. (Respondenti byly

požádání, aby dotazníky vyplňovali především na základě svých subjektivních zkušeností a znalostí lokálních trhů práce). Ankety zaměřené na nelegální práci cizinců se zúčastnilo 69 respondentů z úřadů práce (návratnost dotazníků byla 90 %), analyzováno bylo 68 dotazníků – 1 ze zúčastněných respondentů deklaroval, že v jejich správním obvodě nemají problémy s nelegální prací cizinců. Návratnost dotazníků zkoumajících nelegální podnikání cizinců, jež byly adresovány živnostenským úřadům, byla nižší. Ze 72 oslovených úřadů reagovalo 51 zástupců, z nichž se ovšem dále 12 zástupců živnostenských úřadů odmítlo ankety zúčastnit z důvodů, že se s touto problematikou ve svém obvodě nesetkávají či nemají dostatek podkladů pro formulování odpovědí. Celkově tedy bylo analyzováno 39 dotazníků. Každý dotazník obsahoval v úvodu naši definici pojmu cizinec (občané třetích zemí) a dále pak pojmu kvazi-legální práce/podnikání cizinců a nelegální práce/podnikání cizinců, se kterými bylo v dotazníku nakládáno. Struktura dotazníků pro úřady práce a živnostenské úřady byla obdobná, jen logicky úřady práce byly dotazovány na práci cizinců, zatímco živnostenské úřady na podnikání.

3. Bylo provedeno terénní šetření počtu bydlících cizinců ve vybraných typech zástavby Prahy (v jejím administrativním vymezení) – sponzorováno rovněž projektem IDEA (6. Rámcový program EK). Byly vytypovány určité charakteristické typy pražské zástavby – činžovní, vilová, sídlištní stará a nová, „venkovská - příměstská“, a to v různých částech Prahy: Karlovo náměstí, Vinohrady, Ořechovka, Podolí, Petřiny, Zahradní Město, Prosek, Jižní Město, Vinoř, Radotín, Bulovka, Smíchov a Libuš – tedy v zónách od samotného centra až po skutečný okraj města. Do těchto vymezených zón a lokalit (celkem 13 - cca do velikosti několika bloků domů) byli v září až říjnu 2007 vysláni vyškolení studenti geografie (Přf UK), kteří metodou pozorování a dotazování (v daném domě či sousedství bydlících) zjišťovali současný počet cizinců bydlících v jednotlivých domech. Pokud byla možnost, zjišťovaly se u bydlících cizinců i další specifitější údaje – jako např. legalita pobytu, země původu, věk, rodinný stav, vzdělání, povolání apod.

Všechna sebraná data byla převedena do elektronické podoby a postupně zpracovávána a interpretována. Jsou základem vytvořených příspěvků, nejdůležitějších výstupů projektu (viz níže). Zejména od druhé poloviny roku až do samého závěru projektu se členové týmu soustředili na analýzu dat a informací, jejich zpracování a interpretaci a na přípravu výstupů

k publikování. Byla rovněž udržována a inovována webová stránka projektu - www.geography.cz/illegal.htm, která poskytuje hlavní informace o zadání i postupech prací při samotném řešení projektu.

3.2 Mezinárodní spolupráce

Komparativní výzkum byl do roku 2006 koordinován dr. Jandlem z vídeňského „ICMPD“ (International Centre for Migration Policy Development). Poté však, co dr. Jandl opustil toto pracoviště, byly kontakty udržovány více na individuální bázi. Ač v roce 2007 oficiálně neproběhl plánovaný čtvrtý workshop mezinárodního týmu (a rakouští kolegové jej ve Vídni nezorganizovali ani v roce 2007), česká strana se v roce 2007 sešla s rakouskými kolegy na workshopu, pořádaném v květnu v rámci projektu PROMINSTAT (6. Rámcový program EK) a s dr. Juhász na konferenci („European Cooperation in Labour Migration: Search for Best Practices“), kterou v červnu pořádal IOM v Budapešti. Na obou akcích byla diskutována společná problematika i řešeny aktuální problémy dané probíhající spolupráce.

Jednotliví členové týmu na řadě konferencí (viz níže) navázali či upevňovali pracovní kontakty s řadou zahraničních kolegů, kteří se zabývají podobnými tématy.

3.3 Souhrn aktivit (2005 – 2007)

Úkoly tříletého projektu byly naplněny především skrze následující aktivity:

Empirickou bázi vytvořily zejména výsledky následujících výzkumných aktivit - dotazníkové šetření nelegálních migrantů, interview s nelegálními migranty, Delfy šetření českých migračních expertů, anketa pro reprezentanty pracovních úřadů a živnostenských úřadů a terénní výzkum počtu cizinců bydlících ve vybraných lokalitách Prahy.

Celkem na většinou mezinárodních konferencích proběhlo 32 vystoupení členů výzkumného týmu (k tématům řešeným v projektu) a na dalších 10 přednáškách či obdobných odborných akcích byl projekt více či méně prezentován. Do tisku jsou připraveny dvě monografie - (a) Working Paper pod hlavičkou ILO a b) kniha k vydání Karolinem. Publikovány dosud byly čtyři odborné příspěvky a šest je v tisku nebo v recenzním řízení. Dále byly připraveny tři „elektronické publikace“.

Týmem byla zorganizována mezinárodní konference v Praze, 18 odborných příspěvků vyslechlo cca 60 účastníků. Probíhala mezinárodní spolupráce s týmy řešícími obdobnou problematiku v Rakousku a Maďarsku. Proběhly tři společné workshopy (Vídeň, Budapešť, Praha) a zahraniční kolegové se spolupodílejí svými příspěvky na jedné z monografií. Rozvinuta byla rovněž spolupráce s Ukrajinou a Moldavskem (též v rovině účasti na konferenci a příspěvků do knihy). Výsledky projektu se již v době jeho zpracování promítly jak do praxe (spolupráce a konzultace s MV, MPSV, resp. též Meziresortní komise pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, školení pracovníků MV) tak do výuky (výsledky využity v přednášce „Mezinárodní migrace“ pro studenty geografie na Přírodovědecké fakultě UK v Praze, úspěšné zapojení postgraduálních a pregraduálních studentů do výzkumu). Tým pracoval intenzivně a po celé tříleté období se scházel cca jednou měsíčně na společné poradě. K projektu byla vytvořena a poté udržována speciální webová stránka. S jejím aktivním provozem se počítá i v roce 2008.

3.3.1 Monografie

1) **Drbohlav, D. (ed.): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)** (V tisku, resp. předáno k redakčním úpravám)

Obsah

Úvod

Úvod , přiblížení, vysvětlení termínů a definic, metod, teorií/konceptů a základních trendů - *Drbohlav*

Vytváření společných přístupů k řešení problematice nelegálních ekonomických aktivit imigrantů v EU – *Baršová*

Česko

Migrace v ČR – stručný přehled – *Drbohlav*

Vytváření právních rámců k řešení problematiky nelegálních ekonomických aktivit migrantů v ČR – *Baršová*

Nelegální ekonomické aktivity migrantů – objektivně zjištěná situace, na základě kontroly zaměstnavatelů a jejich zaměstnanců (včetně zadržených na státní hranici) – *Čermáková, Lachmanová*

Výsledky projektu „Mezinárodní migrace a nelegální pracovní aktivity migrantů v Česku v širším evropském kontextu“

Realita očima expertů – subjektivní postoje a informace expertů – *Drbohlav, Lachmanová*

Výsledky ankety pracovníků okresních úřadů práce a živnostenských úřadů – *Lachmanová*

Realita očima imigrantů – na základě dotazníkového šetření, kvantitativní přístup – *Dzúrová, Čermák*

Realita očima imigrantů – subjektivní výpovědi o životě imigrantů, kvalitativní analýza – *Drbohlav, Janská*

Klientský systém a jeho specifika – *Čermáková*

Kvantifikace (odhad počtu) nelegální migrace na příkladu Prahy – *Drbohlav, Lachmanová*

Doplňující kapitoly k nelegální migraci v Česku

Nelegální ekonomické aktivity žadatelů o azyl – *Rozumek, Rozumková*

Nelegální migrace/práce migrantů a neziskový sektor, role neziskového sektoru v procesu nelegální migrace – *Winter, Schrot*

Střední a východní Evropa

Realita očima zdrojových zemí – Ukrajina - *Malinowská*

Realita očima zdrojových zemí – Moldavsko - *Mošnjaga, Lupták*

„Push“ faktory pracovní migrace z území dnešní Ukrajiny do zahraničí - *Lupták*

Nelegální ekonomické aktivity migrantů v Rakousku – Výsledky Delfy šetření - *Hollomey, Bilger, Gendera*

Nelegální ekonomické aktivity migrantů v Maďarsku – Výsledky Delfy šetření - *Juhász*

Závěry

Shrnutí a doporučení pro úpravu legislativy i praxe – *Drbohlav*

2) Migrants' Irregular Economic Activities and Transit Migration in the Czech Republic - Working Paper vydaný Mezinárodní organizací práce (ILO) (publikace schválena, vypracována a předána vydavateli v Ženevě)

Obsah:

1) Introduction - *Drbohlav, Lachmanová, Janská*

2) Migrants' Irregular Economic Activities in the Czech Republic (Delphi Study among Czech Experts) - *Drbohlav, Lachmanová*

3) Irregular Economic Activities of Migrants in the Czech Republic (A Quantitative Approach) - *Čermák, Dzúrová, Čermáková*

4) Migrants' Tough and Challenging Lives (Illegal Economic and Transit Migration in the Czech Republic) - *Drbohlav, Janská*

5) Conclusion - *Drbohlav*

3.3.2 Přehled již publikovaných článků

Baršová, A.: Role Evropské unie v řízení ekonomické migrace. Současný stav a výhledy. Mezinárodní vztahy 3, 2007, str. 31 – 53.

Čermák, Z., Dzúrová, D.: Ilegální migranti v pražském regionu. 27. demografická konference České demografické společnosti „Regionální demografie“, Olomouc, 23.- 24. květen 2007. Demografie, 4, 49, 2007. (též Sborník příspěvků, str. 257-265).

Drbohlav, D. – Uherek, Z.: Reflexe migračních teorií. Geografie – Sborník České geografické společnosti, 112, 2007, č. 2, str. 125-141.

Janská, E.: Ukrajinec - symbol levné pracovní síly v Česku, nebo zdroj investic na Ukrajině? Geografické rozhledy, 2006/2007, str.2 - 3.

3.3.3 Přehled článků v tisku nebo v recenzním řízení

Čermáková, D. Nekorjak, M. (v recenzním řízení): Ukrainian Middleman System of Labour Organization in the Czech Republic. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie.

Drbohlav, D. (schváleno a odevzdáno do tisku): Labour Migration Management: „Dreams“ and Reality – the example of the Czech Republic. Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci „International Migration and Development of Ukraine in Context of European Integration“, organizoval National Institute of International Security Problems a Friedrich Ebert Foundation, Regional Office to Ukraine and Belarus (16. 10. 2007), Kyjev, Ukrajina. Vyjde ve speciálním sborníku z konference.

Drbohlav, D. (schváleno a odevzdáno do tisku, vyjde v připravované knize): International Migration and Migrants' Integration – Selected Aspects (Czech Republic in a Broader Central/Eastern European context). Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci “The Attractiveness of the European and American Social Models for New Members and Candidate Countries of the European Union“, organizované Social Science Center Berlin a European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions v Berlíně (7.- 8. 5. 2007), Berlín, Německo.

Drbohlav, D., Janská, E. (v recenzním řízení): Illegal Economic and Transit Migration in the Czech Republic (Intensive Study of Individual Migrants in Their Casual Contexts). Europe-Asia Studies.

Drbohlav, D., Lachmanová, L. (v tisku): Irregular Economic Activities of Migrants in the Czech Republic. A Delphi Study about Adaptations in a Globalising Economy. In: Dostál, P. (ed.): Evolution of Geographical Systems and Risks Processes in the Global Context. Prague, P3K Publisher.

Drbohlav, D., Čermák, Z., Dzúrová, D., Janská, E., Čermáková, D., Lachmanová, L. (schváleno k tisku): Immigrants' Irregular Economic Activities in the Czech Republic - Transfer Review.

3.3.4 Vystoupení na konferenci včetně textového příspěvku (dostupné na internetu)

Čermák, Z., Dzúrová, D., Čermáková, D., Drbohlav, D., Janská, E., Lachmanová, L.: Working and Living Conditions of Irregular Migrants in the Czech Republic. Příspěvek prezentován na mezinárodní konferenci „New Migration Dynamics: Regular and Irregular Activities on the European Labour Market“, organizovaném ESF a Národní výzkumnou agenturou a Univerzitou „Nice Sophia Antipolis“ v Nice (6. – 8. 12. 2007), dostupné na: <http://www.unice.fr/migractivities/index-EN.html>

3.3.5 Prezentace příspěvků („power-point“) na konferencích:

Čermák, Z., Dzúrová, D.: Irregular Immigrants in the Czech Republic. VI. Polsko-česko-slovenské geografické seminarium “Global Changes: Their Regional and Local Aspects”, Krukłanki (11. – 15. 6. 2007), Polsko.

Čermák, Z., Dzúrová, D., Drbohlav, D., Lachmanová, L.: Working and Living Conditions of Irregular Migrants in the Czech Republic. Příspěvek prezentován na mezinárodní konferenci „New Migration Dynamics: Regular and Irregular Activities on the European Labour Market“, organizovaném ESF a Národní výzkumnou agenturou a Univerzitou „Nice Sophia Antipolis“ v Nice (6. – 8. 12. 2007), Francie.

Čermáková D., Dzúrová D., Čermák Z., Lachmanová L.: Migrants' Irregular Economic Activities in the Czech Republic. Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci „Evolution of Geographical Systems & Risk Processes in Global Context“. Organizováno Přírodovědeckou fakultou UK v Praze (21. – 22. 9. 2007), Česko.

Drbohlav, D.: The Czech Republic - Labour Migration in Broader Socioeconomic, Demographic and Geographical Contexts (Reality and Policy Options). Prezentace představená na mezinárodní konferenci „ Migration and Development“, organizované Ostravskou Univerzitou a podpořené ESF v Česku, Ostrava (4. - 5. 9. 2007), Česko.

Drbohlav, D.: Illegal Economic Activities of Migrants in the Czech Republic. Příspěvek přednesený na „Annual Meeting of the Association of American Geographers“, San Francisco, (17. – 21. 4. 2007), USA.

Drbohlav, D.: International Migration and Migrants' Integration in Central/Eastern European countries (CEEc), with Special regard to the Czech Republic (Selected Aspects). Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci: “The Attractiveness of the European and American Social Models for New Members and Candidate Countries of the European Union“, organizované Social Science Center Berlin a European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions v Berlíně (7.- 8. 5. 2007), Německo.

Drbohlav, D.:Labour Migration Management: „Dreams“ and Reality – The Example of the Czech Republic. Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci „International Migration and Development of Ukraine in Context of European Integration“, organizováno National Institute of International Security Problems a Friedrich Ebert Foundation, Regional Office to Ukraine and Belarus, Kyjev (16. 10. 2007), Ukrajina.

Drbohlav, D.: Modely integrace vybraných imigračních skupin v Česku. Příspěvek přednesený v rámci kulatého stolu: „Imigrace v dnešní Evropě. Krize modelů integrace?“

Organizováno Goethe-Institutem Praha, Přírodovědeckou fakultou UK v Praze a Francouzským ústavem pro výzkum ve společenských vědách (CEFRES), Praha (11.12.2007), Česko.

Drbohlav, D., Čermák, Z., Dzúrová, D., Janská, E., Čermáková, D., Lachmanová, L.: Illegal Economic and Transit Migration in the Czech Republic (Intensive Study of Individual Migrants in Their Casual Contexts). Příspěvek přednesený na workshopu pořádaném pod záštitou projektu ESF - EUROCORES ECRP (2005) "Trafficking for Forced Labour in Industries Other than the Sex Industry across Europe" v Praze (4. - 5. 6. 2007), Česko.

Drbohlav, D., Dzúrová, D., Čermák, Z., Janská, E., Čermáková, D., Lachmanová, L.: Irregular Immigrants and Their Economic Activities in the Czech Republic. Příspěvek přednesený na IMISCOE mezinárodním semináři „EU Enlargement and Labour Migration within the EU“ ve Varšavě (23. – 24. 4. 2007), Polsko.

Drbohlav, D., Janská, E.: Illegal Economic and Transit Migration in the Czech Republic - Risky for Whom? Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci "Evolution of Geographical Systems & Risk Processes in Global Context". Organizováno Přírodovědeckou fakultou UK v Praze, Praha (21. – 22. 9. 2007).

Janská, E., Roubalová M.: Assumptions and Barriers Concerning Employment of Foreigners in the Czech Republic (Prague case study). Prezentace představená na mezinárodní konferenci „ Migration and Development“, organizované Ostravskou Univerzitou a podpořené ESF v Česku, Ostrava (4. - 5. 9. 2007), Česko.

Lachmanová, L.: Irregular Immigrants and Their Economic Activities in the Czech Republic. Příspěvek přednesený na mezinárodním semináři „EU Enlargement and Labour Migration within the EU“ pod záštitou. IMISCOE, Varšava (23. – 24. 4. 2007).

3.3.6 Odborné přednášky

Čermáková, D.: Nelegální ekonomické aktivity migrantů v Česku. Přednáška v rámci kurzu: „Aktuální kurz k otázkám lidských práv“ pro posluchače z řad MV ČR, organizováno Střední policejní školou MV ČR v Praze (12. 9. 2007), Česko.

Drbohlav, D.: Mezinárodní migrace a problémy integrace cizinců se zvláštním zřetelem k situaci v ČR. Přednáška v rámci kurzu: „Aktuální kurz k otázkám lidských práv“ pro posluchače z řad MV ČR, organizováno Střední policejní školou MV ČR v Praze (12. 9. 2007), Česko.

Drbohlav, D.: The Czech Republic – Its Labour and Illegal Migration and Integration Policy. Přednáška na Univerzitě Řím I, "La Sapienza", Řím (12. 10. 2007), Itálie.

Drbohlav, D.: Delphi Method and Its Application to International Migration Issues. Přednáška na Univerzitě Řím I, "La Sapienza", Řím (11. 10. 2007), Itálie.

Drbohlav, D.: Odborný komentář k filmu „Ilegální přistěhovalci: Cesta peklem“. Promítání a diskuse v rámci seriálu: Pod povrch aktuálních mezinárodněpolitických událostí. Organizováno Domem techniky Pardubice, Pardubice (3.5.2007), Česko.

Lachmanová, L., Drbohlav, D.: Zkušenosti úřadů práce s nelegální prací cizinců v Česku. Příspěvek přednesen na zasedání Meziresortního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, MPSV, Praha (16.10.2007), Česko.

3.3.7 Aplikace poznatků ve výuce

Drbohlav, D.: Výsledky výzkumu využity v pedagogické činnosti – v semestrové přednášce „Mezinárodní migrace“ pro bakalářské a magisterské studenty geografie na Přírodovědecké fakultě UK v Praze.

Janská, E.: Mezinárodní migrace. Integrace nebo asimilace cizinců? Přednáška pro GEOATEST – Středisko dalšího vzdělávání učitelů, program „Česká škola se otevírá multikulturnímu světu“, Praha (12. 10. 2007), Česko.

3.3.8 Popularizace a reflexe projektu (výběr)

Břešťan, R. (2006): Typický „ilegál“ v Česku? Málo placený Ukrajinec. Hospodářské noviny, 10. 10. 2006.

Čermák, Z.: Vystoupení v ČT, ČT24 – diskusní pořad Vedlejší efekty – Cizinci v Čechách, 28.10.2007, 20.30 hod.

Holá, B.: Nelegální pracovní aktivity migrantů v Česku a střední Evropě – mezinárodní konference. Demografie, 49, 2007, č. 1, str. 56 – 57.

Z České demografické společnosti. Demografie, 49, 2007, č. 1, str. 53 – 55.

Webová stránka projektu - <http://www.natur.cuni.cz/ksgrrsek/illegal.htm>

4. Hlavní zjištěné poznatky a doporučení

Níže jsou ve zkratce prezentovány hlavní zjištěné poznatky a doporučení pro legislativu a praxi tak, jak vzešly především z provedených empirických šetření jako reflexe nejdůležitějších cílů definovaných v zadání projektu. Pro zjednodušení a také v souladu s původním zadáním projektu zde používáme termín „nelegální aktivity migrantů“ (a odvozeně „nelegální migrant“). V průběhu řešení projektu jsme však dospěli k závěru, že by bylo vhodnější a snad i přesnější používat pojem „neoprávněné ekonomické aktivity migrantů“, přičemž ty se dále podle našeho konceptu nově dělí na nelegální a kvazi-legální ekonomické aktivity¹.

¹ Nelegální ekonomickou aktivitou migrantů rozumíme situaci, kdy migrant nemá příslušné povolení k pobytu a současně i k práci/podnikání nebo má příslušné povolení k pobytu (např. turistické vízum), ale nelegálně pracuje či podniká (nemá povolení k práci nebo k podnikání).

A) Metodické přístupy, statistika

- Prokázalo se, že komplexnější přístup k empirickému zkoumání problematiky nelegálních ekonomických aktivit migrantů v Česku, zejména z hlediska použitých metod (kvalitativních i kvantitativních), rozličných cílových subjektů výzkumných aktivit (především migrantů, migračních expertů a zástupců úřadů práce a živnostenských úřadů) i regionů (vybrané regiony s důrazem na hlavní město Prahu) splnil svůj účel - přinesl poměrně velké množství důležitých a navzájem podporujících nebo doplňujících se poznatků.

- Ačkoliv se, s ohledem na povahu zkoumaného fenoménu, kvalitativní přístupy ukazují být vhodnějším nástrojem bádání, rovněž kvantitativní přístupy, byť aplikované na nereprezentativní vzorky respondentů, našly své uplatnění (reprezentativní výběr u populace nelegálních migrantů nelze uskutečnit, neboť nikdy nepoznáme celkový počet nelegálních migrantů, od něhož by se reprezentativní výběr musel odvíjet). Přestože tak z ryze statistického pohledu nelze výsledky takovýchto statistických analýz generalizovat, jsou autoři přesvědčeni (stejně jako mnozí další výzkumníci v celém světě), že tyto výsledky podhalují mnohé důležité rysy zkoumané problematiky.

- Ostatně jako v mnoha dalších vyspělých imigračních zemích je statistika široce pojatých nelegálních ekonomických aktivit migrantů v Česku (společně s nelegální migrací jako takovou) omezená a nedostatečná. Ukazuje se však, že i v případě, kdy existující data/statistika o legální migraci by mohla pomoci např. ve výzkumu počtu nelegálních migrantů dlouhodoběji žijících na daném území, legislativa neumožňuje jednoduše takováto data (být i v anonymizované podobě) výzkumníky využít (jde konkrétně o Informační systém evidence obyvatelstva ve správě MV ČR).

B) Reálná situace

- Výzkumy potvrdily, že nelegální ekonomické aktivity migrantů představují důležitý fenomén české ekonomiky i společnosti. Zdá se, že se do dané nelegální ekonomické migrace

Kvazi-legální ekonomickou aktivitou migrantů míníme to, když migranti sice mají pobyt i práci/podnikání legálně zajištěné, ale jiným způsobem hrubě porušují zákony (o zaměstnanosti, živnostenský atd.) např. pracují v jiném regionu, odvětví nebo profesi nebo u jiného zaměstnavatele než mají povoleno, pašují zboží, neoprávněně užívají tzv. „Švarc systému“ (skrytá zaměstnanost „podnikatelů“) apod.

dnes v Česku zapojují jak muži, tak i ženy, jak mladší, tak i střední věkové kategorie, a to různého rodinného stavu, s různým stupněm především středoškolského vzdělání (včetně vyučení). Potvrdila se nejdůležitější role Ukrajiny jako zdrojové země nelegálních ekonomických migrantů, následována Vietnamem a dalšími postsovětskými státy. Analýzy ukázaly, že Vietnamci na jedné straně a postsovětsí migranti na straně druhé představují dvě odlišné imigrační skupiny s často se lišícími sociodemografickými a socioekonomickými charakteristikami, vlastními specifickými modely ekonomického zapojení, chování a životními strategiemi. Zatímco pro postsovětské migranty (zejména Ukrajince) se zdá být typičtější pozice nelegálního zaměstnance, pro Vietnamce je charakteristické nelegální podnikání a též výraznější uzavřenost komunity i z hlediska ekonomických vazeb. Co se týká územní distribuce nelegálních migrantů, patrně jednoznačně vévodí Praha a středočeská oblast, z dalších je třeba uvést např. Karlovarsko, Ústecko a kraje Jihomoravský a Moravskoslezský. Celkově se však zdá, že jako v mnohých jiných zemích, může i v Česku existovat poměrně těsná korelace mezi prostorovým rozmístěním legálně působících ekonomických migrantů a nelegálních migrantů. Existuje dosti široká paleta sektorů a oblastí ekonomiky, ve kterých nelegální migranti pravděpodobně nejvíce působí: zejména jde o stavebnictví, poté následují pohostinství a ubytování, služby v domácnosti (úklid, pečovatelské služby aj.), zemědělství a lesnictví, a obchod (maloobchod/velkoobchod), nelze však asi opomenout ani textilní a potravinářský průmysl.

- Porovnání výsledků dotazníkových šetření nelegálních migrantů v letech 2005 (v Praze a středočeské oblasti) a 2007 (v jiných oblastech Česka) přineslo poměrně výraznou shodu mezi oběma koly. Výsledky se v obou letech/prostředích z hlediska zachycené situace, popsaných mechanismů i modelů chování respondentů – migrantů provozujících nelegální ekonomické aktivity – příliš neliší. Dílčí nalezené změny např. v posunu od dlouhodobější ke krátkodobější migraci nebo delší pracovní době a většímu objemu odesílaných remitancí mohou reflektovat nereprezentativnost obou výběrů a/nebo dvouletý časový posun v provedení obou výzkumů a/nebo skutečné rozdíly v chování v závislosti na odlišném prostředí.

- Při hledání důvodů, proč existují nelegální ekonomické aktivity migrantů v Česku se jasně potvrdila významná role lákajících “pull” faktorů. Zejména jde o již zavedenou lobby zprostředkovatelů, silnou poptávku po nelegální zahraniční pracovní síle (především v oblasti fyzicky náročných prací) a fakt, že nelegální zaměstnávání i samotných českých občanů je

v celém národě poměrně rozšířeným a tolerovaným jevem. K silnému „pull“ faktoru lze přičíst i již existující diasporu krajanů, která skrze rozvinutí sociálních sítí napomáhá další migraci. Nezanedbatelná je však i byrokratická zátěž povolování legálních ekonomických aktivit cizincům (zejména pracovní povolení), absence efektivního „migračně-administrativního režimu“, který by účinně řídil dočasnou pracovní migraci cizinců v Česku. V dané souvislosti je vhodné zmínit i neopomenutelnou roli „push“ faktorů ve zdrojových, ekonomicky slabých a/nebo politicky nestabilních zemích. Do hry však vstupují i důležité environmentální a psychologické motivy migrace.

- Mezi nejčastější formy, které při svých nelegálních ekonomických aktivitách využívají migranti, patří zejména tyto: 1) s povolením k pobytu předstírání samostatné výdělečné činnosti - provozování „zastřeného zaměstnání“ (tzv. „Švarc systém“), 2) jakákoliv forma nelegální či kvazi-legální práce vykonávaná přes „klienta“, 3) porušování účelu pobytu, na jehož základě bylo získáno vízum/povolení (u víza k pobytu nad 90 dní, případně dlouhodobého pobytu) – např. práce v jiné profesi, regionu, (obdobně jde o podnikání za jiným účelem než byl registrován či nad rámec oprávnění) 4) nelegální práce při a po propadlém turistickém vízu a 5) zakládání právnických osob s mnoha společníky - cizinci, kteří ovšem neoprávněně vykonávají závislou činnost.

- Zejména pro Ukrajince a případně migranty z dalších postsovětských zemí je typické využití tzv. „klientského systému“ (často hierarchizovaná struktura s kriminálním podtextem), v rámci kterého je migrantovi organizována nejen práce, ale mnohdy i další služby nezbytné pro život v Česku, tj. bydlení, strava, organizace financí apod. Za tyto služby je však migrant nucen často platit neúměrně vysoké částky, přičemž se celkově dostává do područí klienta a je všemožně vykořisťován (zejména z hlediska určité ztráty osobní svobody, nízké odměny za vykonanou práci, dlouhé pracovní doby a špatných pracovních podmínek). Prokázalo se, že život „pod klientem“ je v Česku samotnými nelegálními migranty vnímán negativněji než život bez klienta.

- Druhým typickým mechanismem často využívaným postsověty tentokrát ve vztahu cizinec vis-a-vis jeho zapojení do ekonomiky státu je tzv. „Švarc systém“. V něm pracují migranti pro „objednatele“ ve velmi výhodném postavení podnikatelů (vlastní pobytové povolení i živnostenské oprávnění, vlastní zodpovědnost platby daní apod.), přičemž však ve skutečnosti vykonávají závislou práci.

- Oba výše zmíněné pracovní režimy jsou díky nevyjasněnosti v legislativě i praxi, resp. též obtížné kontrolovatelnosti snadno zneužitelné.

- Důležité je rovněž zjištění, že většina migrantů vstupuje do republiky a následně její ekonomiky při využití legálních mechanismů (různé typy víz) a až poté se propadá do kvazi-legálního nebo nelegálního postavení. Pouze minimum migrantů přichází přes zelenou hranici za účelem práce bez jakéhokoliv povolení.

- Zkoumaný fenomén nelegálních/neoprávněných ekonomických aktivit migrantů v Česku je zejména díky komplexitě (mnoho různorodých vnějších podmiňujících faktorů) těžce uchopitelný, natož spolehlivěji prognózovatelný. Expertní odhady počtu nelegálně ekonomicky činných migrantů na českém trhu práce se pohybují ve velmi širokém rozmezí - mezi 10 000 až 500 000 osob (např. v provedené Delfy studii cca 11 % expertů odhaduje daný počet menší než 39 999, třetina mezi 40 000 a 99 999 osobami a téměř pětina se domnívá, že to je více než 200 000). Terénní výzkum na příkladu Prahy a jejích vybraných částí ukázal, že cizinci bydlí prakticky ve všech typech zástavby Prahy (z hlediska architektury, typu vlastnictví i stáří) i ve všech vzdálenostních zónách od centra. Ukázalo se, že pro spolehlivější podchycení počtu dlouhodoběji bydlících cizinců je nutné zkoumané areály, resp. vybrané části města a domy přímo navštívit a metodou pozorování a vyzpovídání v domech bydlících osob se přiblížit realitě. Avšak až následná konfrontace těchto výsledků s aktuální databází obyvatelstva (zejména Informační systém evidence obyvatelstva) může přinést určitý spolehlivější odhad počtu, v místě dlouhodoběji žijících, nelegálních cizinců.

- Obdobně budoucí vývoj počtu nelegálních migrantů zapojených do ekonomiky, forem, mechanismů fungování i dopadů jejich nelegálních ekonomických aktivit je velmi obtížně stanovitelný. Co výsledky poměrně přesvědčivě naznačují je předpokládané výrazné zvýšení zapojení nelegálních migrantů v sektoru služeb v domácnosti (úklid, pečovatelsví apod.).

- Daňové úniky a nepřijatelné pracovní podmínky nelegálních cizinců (včetně platové diskriminace) mohou být charakterizovány jako nejdůležitější negativní dopady nelegálních ekonomických aktivit migrantů na Česko. V této souvislosti lze však také zmínit rozvoj „šedé ekonomiky“, další podpora tolerantního klimatu v české společnosti vůči porušování práva (včetně akceptování nelegální práce), rozšiřování nepřijatelných pracovních podmínek na

legálně zaměstnané (cizince i české občany), ale i poškozování podnikatelského prostředí – nespravedlivé konkurenční výhody plynoucí ze zaměstnávání nelegálních imigrantů. Naopak obsazování neatraktivních a málo placených pracovních pozic, levná a flexibilní pracovní síla a rozvoj určitých ekonomických subjektů a odvětví lze zařadit mezi nejdůležitější pozitivní dopady nelegálních ekonomických aktivit cizinců na Česko. Dopady daného fenoménu na zaměstnavatele (ty, jež levnou pracovní sílu cizinců nelegálně či kvazi-legálně využívají) jsou v současné situaci nečetných kontrol i malých postihů rovněž pozitivní. Z přítomnosti nelegálních pracovníků těží i domácnosti (levnější domácí práce, levnější stavby, rekonstrukce, některé služby apod.).

- Obecně výsledky naznačily, že restriktivnější prostředí, a to jak z hlediska migrační legislativy, tak praxe nemusí vést k potlačení nelegální migrace, resp. též k omezení nelegálních ekonomických aktivit migrantů v Česku. Stejně tak se však na druhé straně ukázalo, že ignorování mezer v migračně relevantní legislativě či její přílišná liberalizace (zejména dlouhodobá problematičnost vymezení „Švarc systému“, fungování družstev a obchodních společností cizinců, nekonzistence v „jednoduchosti“ získání živnostenského oprávnění versus „obtížnosti“ získání pracovního povolení) mohou významně podpořit aktivity různých subjektů, které této situace zneužívají. Na ekonomickou migraci a její struktury samozřejmě působí i regulace trhu práce primárně zaměřená na českou populaci². Je zřejmé, že již vícekrát zmíněná všeobecně vysoká tolerance „šedé ekonomiky“, jakož i spíše velmi malý zájem o méně atraktivní a placené práce mezi českou populací (spolu s poměrně štědrými sociálními dávkami a nízkou minimální mzdou) nahrávají přítomnosti cizí pracovní síly ve všech jejích formách.

- Výzkum potvrdil především význam následujících tří migračních teorií, které důležitým způsobem, byť pouze z dílčího hlediska, přispívají k popisu a vysvětlení nelegálních ekonomických aktivit cizinců v Česku. Jedná se zejména o teorii sítí. Stejně jako u legálních, tak i u nelegálních migrantů se i v Česku potvrdil význam rozvinutých sociálních sítí, skrze něž je poskytována zejména informační, psychologická/morální a částečně též organizační podpora nově příchozím migrantům. Rovněž je relevantní teorie dvojího trhu, která upozorňuje na polarizaci trhu práce. Jak postsověti, tak Vietnamci (i přes částečně vyšší

² Pomíjíme další důležité celospolečenské faktory jako např. disharmonie mezi poptávkou a nabídkou na trhu práce, resp. neschopnost současného vzdělávacího systému uspokojit potřeby českého trhu, nízká vzdělanostní úroveň z hlediska vysokoškolského vzdělání, nízká prostorová mobilita populace, atd.

příjmy a „stabilizovanější pozici“ na trhu práce) se plně v souladu s teorií dvojího trhu i s logikou „negativ nelegálního statusu“ řadí do dolních pater sociálního žebříčku populace v Česku. Třetí významnou teorií je institucionální teorie, která upozorňuje na významnou roli institucí v různých fázích migračního procesu. Výzkum prokázal, že institucionální rámec – ať již ve formálně legální nebo nelegální („mafiánské struktury“) - významně ovlivňuje situaci i modely chování migrantů.

- Podstatným závěrem je rovněž to, že řada aspektů na poli neoprávněných ekonomických aktivit migrantů v Česku je v mnohém identická s těmi, které známe z jiných migračně atraktivních zemí. To se týká jak charakteru a fungování celého prostředí (segmentace trhu práce, forem a mechanismů zařazení neformální ekonomiky migrantů do socioekonomických struktur cílové země) tak i některých dalších dílčích aspektů. Výsledky paralelně běžících výzkumů v Rakousku a Maďarsku tento závěr jenom potvrdily.

C) Možná doporučení pro úpravy legislativy a praxe

- Pokud máme na základě zjištěných poznatků ve zkratce formulovat určitá základní doporučení pro legislativu i praxi tak, aby mohla být zlepšena situace na poli jak nelegální migrace samotné, tak nelegálních ekonomických aktivit migrantů v Česku, potom je třeba zdůraznit zejména:

- 1) Úpravy stávajících mezer/nedostatků v legislativě, která určuje pravidla ekonomické migrace, a důslednou aplikaci této legislativy do praxe;
- 2) Efektivnější kontroly a přísnější sankce (včetně např. posílení pravomocí některých orgánů) postihující především zaměstnavatele nelegálních migrantů, zprostředkovatele nelegální práce (klienty) a též i „odběratele“ nelegální práce cizinců (v systému subdodávek);
- 3) Větší flexibilita pracovních povolení, méně zatěžující byrokracie a naopak vstřícnější a transparentnější prostředí s více možnostmi pro vstup migrantů (zaměstnanců i podnikatelů) na český legální trh práce (včetně zajištění některých nutných integračních mechanismů);
- 4) Efektivnější propojení domácí poptávky po pracovních silách se zahraniční nabídkou;
- 5) Nahrazení či spíše transformace současných sítí agentur zprostředkovávajících práci cizincům v Česku tak, aby byly pod větší kontrolou, větším vlivem stanovených regulí v souladu se zájmy státu;
- 6) Větší informovanost potenciálních migrantů ve zdrojových zemích i v Česku z hlediska nabízených příležitostí a podmínek zejména k zaměstnání na legálním trhu práce;

7) Zjednodušení a snížení odvodů (daňových, sociálního pojištění) podnikatelů za zaměstnance, které by tak obecně zvýhodnilo legální zaměstnávání;

8) Systematické kroky k ustavení obecně etičtějšího a morálnějšího prostředí, ve kterém by rovněž „nelegalita“ na trhu práce, stejně jako korupce, byla považována za něco skutečně špatného, nemorálního. Podstatné je také vyvolání celospolečenského dialogu o přínosech a nákladech pracovní migrace a o spravedlivém rozdělení nákladů a břemen (podstatná role zástupců státu, podnikatelů, odborů, nevládního sektoru, ale i samotných migrantů).

5. Závěr

Realizovaný výzkum přináší řadu poznatků z oblasti ilegální migrace a ilegálních ekonomických aktivit imigrantů v Česku. Poodhaluje mechanismy jejich příchodu, operování a projevy jejich aktivit. Využití výsledků příslušnými orgány a institucemi může přispět k naplnění jednoho z šesti definovaných základních cílů české migrační politiky, kterým je boj s ilegální migrací. Navíc umožňuje porovnávat situaci Česka s dalšími státy EU.

Řešení projektu probíhalo podle zadání a v souladu s uzavřenou smlouvou č. 187/057/05-1. Dílčí změny a korekce řešení projektu byly řádně projednány, schváleny a promítnuty do příslušných dodatků ke smlouvě. Konkrétně se za celou dobu řešení jednalo o tři dodatky, které se rámcově týkaly:

- Změna formy úhrady mzdových prostředků z „úvazku“ na „odměny“ (29.6.2005);
- Převod finančních prostředků z položky cestovné do položky služby (30.10.2006);
- Změna a rozšíření článku 8 a 11 (18.12.2006).

Renomovaný tým řešitelů aktivně a bezproblémově spolupracoval. Byla dodržena rozpočtová a finanční kázeň. V tříletém období bylo na řešení projektu vynaloženo celkem 2 148 tis. Kč finančních prostředků. Tým průběžně publikoval a prezentoval dosažené výsledky v českém i v anglickém jazyce a to jak v tuzemsku, tak i v zahraničí. Po celou dobu řešení byla veřejnosti dostupná webová stránka projektu - <http://www.natur.cuni.cz/ksgrrsek/illegal.htm>. Její funkčnost bude zajištěna i v roce 2008.

Publikování a aktivní prezentace výsledků projektu bude vzhledem k množství získaných dat, informací a poznatků pokračovat i v následujícím období.

Vyúčtování vynaložených nákladů na řešení Výstupy projektu